

Asociace spisovatelů: Sjezd spisovatelů 2022

Jitka Bret Srbová: zahajovací projev Sjezdu spisovatelů 2022

Mluvme spolu

Vážené kolegyně, vážení kolegové, milí hosté,
je mi velkou ctí přivítat vás jménem Výboru Asociace spisovatelů na Sjezdu spisovatelů 2022, který se koná po sedmi letech a teprve podruhé v období po listopadu 1989. Je tak dobré vidět vás zde, mezi vážnými okolnostmi, o kterých se chystáme mluvit. Fyzické setkání je důležité, a my věříme, že nejen pro spisovatelky a spisovatele – proto je tento Sjezd od počátku veřejným setkáním, přístupným a otevřeným všem, kteří s námi chtějí vést dialog. Nemáme v úmyslu nabídnout vám exkurzi do ghetta. Tento svět, náš společný svět, potřebuje autory stejně jako čtenáře – především pak vnímavé a soucítící lidi.

Je třeba mluvit o současné literatuře, o slovech, kterými popisujeme svět a o tomto světě samotném. Přítomnému zlu se lidsky i literárně vzepřeme tím, že o něm podáme komentované svědectví. Potřebujeme si vyměňovat zkušenosti z četných paralelních krizí, kterým dnes čelíme. Chceme mluvit také o způsobech, jak se dnes vůbec lze potkat s kvalitním textem či o tom, jak je také konstruován tzv. literární úspěch – a že je třeba dát si pozor na mechanické procesy pohánění prodejů.

Témat je mnoho, mnohem víc, než unese náš třídní program. Vybírali jsme mezi nimi pečlivě a je pro nás podstatné, že svou dnešní přítomností jste náš výběr podpořili. Možná jste jen zvědaví. Možná jste skeptičtí. I kritická východiska vítáme. Že je možné mluvit spolu i z výchozího nesouhlasu – a proč je to dobré, i to vám budeme ukazovat v každém z pěti tematických bloků v následujících třech dnech.

Ano. Mluvme spolu. Motto letošního Sjezdu je výzvou natáhnout slova přes propasti nedorozumění, neporozumění, odcizení, na kterém sami nevědomky spolupracujeme nebo kterému jsme bez vlastního přičinění vystaveni. Když jsme Sjezd začali plánovat – bylo to zkraje roku 2021 – byli jsme plně ponořeni do souvislostí a průvodních jevů pandemie. Šest bledých obličejů, šest obdélníků na monitoru se domlouvalo o tom, že je třeba aktivně pomoci literárnímu provozu izolovanému do mikrosvětů domácích improvizovaných pracoven. Chtěli jsme vybřednout z neurotického obnovování obsahu na webech zaznamenávajících ve statistikách počty nakažených a mrtvých, chtěli jsme se z toho vytrhnout reflexí své existenciální tísně. Chtěli jsme pomoci živé literatuře. Setkání bylo cílem. Bylo naším přáním.

V improvizovaném výzkumu mezi kolegyněmi a kolegy jsme si potvrdili, že literatura potřebuje být živá, aby o sobě mohla dát vědět ve světě přehlčeném tzv. „obsahy“. Je dobré, aby se kniha potkala se čtenářem, a je to také naprosto nutné, aby se literatura – původní i překladová – docela prakticky uživila. Názor, že dobrá kniha si všechno zařídí sama, že kvalita se obhájí v konkurenčním boji přefocených obálek na e-shopech a autoři budou blaženi ve své sociální izolaci, patřil pak k oblíbenému ironickému arzenálu literárních online diskusí k osudu české literatury či v širším smyslu celé české kultury v pandemii.

Jsme stále v pandemii, jak víme. Ještě jsme se zcela nevrátili k bohatství živé kultury

– obecně je dnes boj o kulturu vyhocenější, protože lidé jsou unavení běžným obstaráváním. Přišli jsme o mnohé jistoty, jsme ve válce, máme strach z chudoby, z budoucnosti, strach o planetu. Máme mnoho důvodů upřednostňovat jiné věci, nemáme čas – a zdánlivě máme přece vždy co číst. Tím se ale vystavujeme dobrovolné názorové i hodnotové izolaci.

Online svět je pohodlný. Hodně z něho je na první pohled zadarmo. Dobře se kontroluje. Dobře se přizpůsobuje. Algoritmy vytvářejí úhledný svět, který podporuje oddělení od celku, naše vyčlenění do zájmových skupin, klanů, které spolu nemluví a nerozumí si. Nevidíme za svou zeď. Chlácholí nás, že vidíme jen to, co nám lahodí, snad s občasnými výlety do exotiky nesouhlasu. Nastavení nás aktivně připravují o možnost vnímat souvislosti, zamyslet se nad celkem. Je to blažený svět zahradníka, který neví, co roste za jeho plotem, a nemusí se ani dozvědět, že už tam všechno růst přestalo.

Takto by svět, o který je třeba pečovat, fungovat neměl, a literatura tak fungovat nesmí. Psaní v neinformovaném souhlasu a po srsti je slepotou, kterou si dnes nemůžeme dovolit. Pokud příběh, který vyprávíme, nepomáhá zcitlivění, pokud nevede ke zlidštění, není to dobrý příběh.

Svět se porouchal. Z přerušovaných dodavatelských řetězců vypadávají noví chudí, nové problémy. Tváří v tvář hrůze často „ztratíme řeč“. Jako svědkové násilí nebo bezbřehé omezenosti pak „nemáme slov“. Proto potřebujeme spisovatele-vypravěče. Spisovatel je dnes nejčastěji v roli vypravěče katastrofy – proto musí být sám naslouchající, solidární, reflektující. Je a zůstává tím, kdo si pamatuje. Zdá se vám patrně, že stále mluvím o tom, co jako spisovatelé musíme. Abychom mohli, potřebujeme samozřejmě podporu a smysluplné spolupráce. Je nezbytné vytvářet a podporovat kulturní a mezioborové projekty, které ukazují na problémy a jejich souvislosti, které jdou do hloubky. To je společenská odpovědnost literatury. I do jejích podpůrných mechanismů budeme na Sjezdu nahlížet a do jejích koleček budeme nalévat mazivo dobrých důvodů. Zdůrazňuji, že podporovat literaturu – lyriku, epiku i drama – neznamená uměle přiživovat neživotaschopná, nezdařila díla. Znamená to chápat význam literární práce jako předpokladu dostupnosti duševní potravy, která, jestliže jí věnujeme pozornost, nás činí lepšími, ve světě, který nás lepší akutně potřebuje.

Dostávám v poslední době často otázku, co může spisovatel vůbec dokázat psaním. Otázka obsahuje nevyslovenou pochybnost, zda nějaké texty vyřeší bezprostřední nebezpečí, jimž jsme nyní vystaveni: to kniha či esej snad zastaví válku a násilí, pomůže před humanitární či ekologickou katastrofou? Odpovídám, že dobrá literatura zcitlivuje a umí pohnout ke změnám v myšlení a návaznosti také změnám v jednání. Spisovatelé sami pak dnes často organizují akce, které aktivně mění svět k lepšímu. Nemlčet k nespravedlnosti je nutné. Napsat petici je podstatné. Napsat otevřený dopis v pravou chvíli je důležité. Charitativní čtení, sbírkové projekty nebo akce se vstupy zdarma – tak, jako náš Sjezd – nabízejí setkání z dobrých důvodů. Bez hranic. Od slova k akci není daleko.

Nezapomínejme také na obnažující a odhalující funkci jazyka literatury. Umí dobře vyhmátnout a zesměšnit prázdné fráze, ideologický balast a propagandou nalakované lži. Abychom toto mohli dělat, potřebujeme ovšem chránit svobodu slova.

Víme, že tam, kde svoboda není, kde se pravda potlačuje, neboť je nepohodlná, tam, kde nelze kriticky reflektovat a kde existuje jen jediná verze oficiálního výkladu událostí, vzniká tíha nevysloveného. Zle se žije v takovém stínu, v okleštěném narativu. Mysleli jsme, že této tíhy jsme se v Evropě zbavili, ale vrátila se v posledních letech a zejména měsících, visí nad námi jako ohyzný mrak, a nad našimi sousedy z ní prší nová nespravedlnost a utrpení. My zde – v České republice, v září roku 2022 – můžeme, a proto musíme mluvit o umlčování, zakazování, věznění a v posledku i vraždění nevinných lidí. Musíme překládat a zpřístupňovat texty autorek a autorů, kteří dnes žijí v nesvobodě. Jazyk diktatury si libuje ve zploštěných frázích. Jazyk války žije z převrácení významů – a oba tyto zparchantělé jazyky se bojí svobodné literatury. S tímto strachem musíme pracovat.

Naším dalším velkým úkolem je dnes literární a kvalitní publicistické zpracování a zachycení témat, ke kterým existuje ve veřejném prostoru velký mrak systematicky živěné podezíravosti až odporu. Genderové otázky, klimatická krize, rovnoprávnost, násilí a zneužívání z pozice síly, aktivismus... Slova, která jsou bagatelizovaná a zesměšňovaná. Témata, nad kterými se hádáme v rodinách, o kterých se opatrně a skepticky debatuje ve školách, která se ve velkém pokřivení a zjednodušení malují na transparenty při různých demonstracích vedených – jak jinak – opět strachem a nevědomostí. Zapojení těchto a dalších témat do přirozeného řádu světa, ve kterém je bezpečně a pohodlně pro více lidí, bude vyžadovat opuštění starých postojů – a staré postoje se opouštějí velmi špatně. Jako spisovatelé můžeme pomoci a pomáháme, když rozkrýváme a ukazujeme, co je dobrého na tomto „novém“ otevřeném světě, ve kterém se my ani další generace nebudeme bát odlišnosti, různosti, kde podpora rozmanitosti neznamena pro nikoho ztrátu životního prostoru a výzva k solidaritě není útokem na osobní vlastnictví, spíše je výzvou k rozšíření vnímaného vlastnictví – protože je tu jen jeden svět, který je nám všem společný.

Nezapomeňme na sílu a moc slova. Kniha, esej, živé sdílené slovo, rozhlasová tvorba, divadlo, text ve veřejném prostoru, performativní literatura – každý si může zvolit svou cestu, rytmus, tempo dialogu. Literární zpracování těžkých témat pomůže odhalovat populistické zkratky a zbaví nás jejich lepivé vyprázdňenosti. Podporujme společně vznik kvalitních literárních děl, sledujme nová témata a pracujme s nimi.

Jsme na Sjezdu spisovatelů v roce 2022.

Tíží nás toho velmi mnoho.

Místo Pražského jara teď nyní, v září, doufám v evropský podzim – především v zastavení ruské agrese na Ukrajině a nastartování procesu obnovy, v návrat k Evropě, ve které si hranice respektujeme, abychom se na nich mohli setkávat v míru, vítání.

Volám naději v dnech, kdy opatrně přichází ve zprávách.

O tom, co se stalo, můžeme a budeme svědčit – už jen proto, aby tentokrát nebyla historická paměť krátká.

Dovolte mi nyní vyjádřit radost z programu, na jehož začátku stojíme. Je to radost ze smysluplnosti, nikoli z optimismu témat. Děkuji všem, které a kteří přijali pozvání. Je nesmírně důležité, že se dnes, zítra a pozítří můžeme setkat nad pěti bloky plnými projevů a diskusí, jejichž cílem je uchopit současný stav světa, a to literárně i lidsky – ukázat na to, kde jsme v dějinách, jakým způsobem se zapisujeme do souvislostí Evropy a do naděje nebo do beznaděje budoucnosti Země.

Na samém konci pak musím zdůraznit, že jakkoliv za tento zahajovací projev jsem odpovědná jen já sama, Sjezd spisovatelů by se nikdy neuskutečnil bez součinnosti celého Výboru Asociace spisovatelů. Děkuji Anně Beatě Háblové, Tereze Semotamové, Ivaně Myškové a Ondřeji Buddeusovi. Děkuji také koordinátorce Sjezdu, Šárce Krtkové, za nesmírně cenný nezávislý pohled a velkou praktickou pomoc.

Velký dík pak patří všem partnerům Sjezdu. Děkujeme Kampusu Hybernská za mimořádně vstřícné podmínky a projektu HYB4 Čítárna v dramaturgii Anny Luňákové za kvalitní doprovodný program Sjezdu. Děkujeme za významnou podporu Ministerstvu kultury České republiky a Státnímu fondu kultury.

Za podporu a součinnost vděčíme i dalším vzácným partnerům, kterými jsou Česká centra, České literární centrum, Goethe-Institut Česká republika a slovenské Literárne informačné centrum. Děkujeme také Zdeňku Hřibovi, primátorovi hlavního města Prahy, který nad Sjezdem spisovatelů 2022 převzal záštitu.

Pokud budete chtít zachytit významné či skandální momenty Sjezdu, nesouhlasit nebo mít doplňující poznámky, použijte prosím veškeré moderní prostředky. Tweetujte. Fot'te. Natáčejte. Ale využijme příležitost, kterou zde, nyní, společně máme. Mluvme spolu.

Děkuji vám.